

примусовому відбиранню біологічних зразків, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення примусового відбирання біологічних зразків, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу [1]. Застосуванню заходів фізичного впливу повинно передувати попередження про намір їх застосування. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу, вони не мають перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали про здійснення примусового відбирання біологічних зразків, і мають обмежитися мінімальним впливом на особу. Про відбирання біологічних зразків потрібно скласти протокол. Надання копії відповідного протоколу особі, у якої здійснювали відбирання біологічних зразків, передбачено лише в разі, якщо такі дії проводили примусово.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 04.09.2023).
2. Case of P. G. and J. H. v. the United Kingdom. Application no. 44787/98 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-5519> (дата звернення: 04.09.2023).
3. Case of Saunders v. the United Kingdom. Application no. 19187/91 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-58009> (дата звернення: 04.09.2023).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : затв. Радою Європи від 04.11.1950 р.; ратифік. Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР; чинна для України з 11.09.1997 р. (зі змін та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 04.09.2023).
5. Case of X and Y v. The Netherlands Application no. 8978/80 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-57603> (дата звернення: 04.09.2023).
6. Case of Jalloh v. Germany. Application no. 54810/00 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-76307> (дата звернення: 04.09.2023).

**Зміна пріоритетів завдань криміналістики в сучасних умовах
воєнних загроз та трансформації злочинності**

Віктор Шевчук,

д-р юрид. наук, проф., заслуж. юрист України, Національний юридичний університету імені
Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8058-3071>,
e-mail: Shevchuk_viktor@ukr.net

Досліджено сучасні проблеми криміналістики та вплив воєнної агресії РФ на територію України на зміну пріоритетів криміналістики та особливості формування криміналістичних знань в умовах війни. Обґрунтовано, що сьогодні постало питання актуалізації розроблення проблем криміналістичної стратегії, спрямованої на розв'язання стратегічних завдань криміналістики. Зазначено, що актуальним сьогодні є формування нового напрямку в криміналістиці, зокрема воєнної криміналістики, а застосування цифрових технологій у сучасній злочинній діяльності визначає важливість використання інструментів цифрової криміналістики. Особливу увагу приділено особливостям виявлення, фіксування та розслідування воєнних злочинів в Україні. Визначено перспективні напрями криміналістичних досліджень цієї проблематики.

Ключові слова: завдання криміналістики; воєнна криміналістика; цифрова криміналістика; воєнні злочини в Україні; нові галузі криміналістики; збирання доказів; оптимізація розслідування.

Reorienting Criminalistics Priorities Under Contemporary Military Threats and Crime Transformation

Viktor Shevchuk

This research probes into contemporary challenges within criminalistics, exploring the impact of Russia's military aggression on Ukraine's territory in reshaping criminological priorities and the distinct evolution of forensic knowledge amid wartime circumstances. It contends that the current imperative calls for a renewed focus on the development of a criminalistics strategy geared toward addressing criminology's strategic goals. The research highlights the pressing need for the establishment of a new forensic sub-discipline, particularly military forensics, and underscores the significance of leveraging digital forensic technologies in modern criminal activities, thereby underscoring the importance of digital criminalistics. Specialized attention is directed towards the intricacies of identifying, documenting, and investigating war crimes in Ukraine. The research identifies prospective avenues for criminalistics research in this field.

Keywords: criminalistics objectives; military forensics; digital forensics; war crimes in Ukraine; emerging forensic disciplines; evidence collection; investigation enhancement.

В умовах сьогодення серед нових викликів і загроз безпрецедентним та шокуючим стало повномасштабне вторгнення російських окупаційних військ на територію України 24 лютого 2022 року. Постає необхідність запровадження воєнного стану в Україні. Це суттєво вплинуло на всі сфери нашого життя. Російські військові вчиняють на території України масові вбивства мирних людей, знищення об'єктів інфраструктури і помешкань громадян, гвалтування жінок і дітей, мародерство. Злочини, скоєні військовими РФ на території України, є надзвичайно масштабними, а їх фіксування, документування та розслідування передбачає дослідження значного обсягу подій, ретельне збирання великої кількості доказової інформації [3, с. 314] та проведення величезної кількості судово-експертних досліджень та судових експертиз [4].

Окрім цього, в сучасних реаліях процеси цифровізації є важливим стратегічним напрямом перспективного розвитку передових держав світу, зокрема, України, яка обрала європейський вектор розвитку. Сьогодні відбувається перехід традиційної системи до нової реальності — цифрової, у якій цифрова інформація є невід'ємним атрибутом як в роботі органів кримінальної юстиції, з одного боку, й сучасної злочинної діяльності — з іншого [9, с. 99]. Очевидно, що цифрова реальність сьогодення нині тісно пов'язана із появою нових форм злочинності — кіберзлочинів, інформаційного шахрайства, кібертероризму, великою кількістю кібератак на підприємства та державні бази даних [2, с. 390—404].

Безумовно, такі загрози потребують розроблення новітніх підходів протидії злочинності, оновлення системи органів кримінальної юстиції. Це зумовлює активізацію застосування та поширення криміналістичних інновацій, новітніх цифрових технологій у практику слідчої, судової та експертної діяльності. Це своєю чергою визначає сучасні тенденції та перспективи розвитку криміналістики, яка перебуває на передньому краї боротьби із злочинністю. Важливо враховувати, що в Україні криміналістика обрала європейський напрям розвитку, тому європейські підходи виявляються у різних напрямках криміналістики, зокрема, у застосуванні стандартів доказування під час кримінального провадження.

За таких умов виклики та загрози сьогодення обумовлюють необхідність формування та запровадження інноваційних підходів у криміналістичному забезпеченні протидії воєнним злочинам в Україні із урахуванням процесів цифровізації та європізації [7, с. 199]. Звичайно, такі виклики визначають сучасні тенденції розвитку криміналістики та зміну пріоритетів її завдань, що суттєво впливає на формування сучасних криміналістичних знань та появу нових напрямів криміналістики — цифрової, ядерної, воєнної та ін.

Криміналістика як прикладна наука, інтегруючи сучасні досягнення науки й техніки, нині спрямовує свій науковий потенціал на створення ефективної системи криміналістичних засобів, прийомів та технологій, застосування яких направлено на

розв'язання складних практичних завдань, серед яких особливого значення набувають можливості застосування криміналістичних знань в умовах війни. Тому перед криміналістикою постають завдання, пов'язані із забезпеченням діяльності органів правопорядку ефективними криміналістичними рекомендаціями в боротьбі із злочинністю в умовах воєнного стану, зокрема, у виявленні, документуванні та розслідуванні злочинів, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України.

Сьогодні завдання криміналістики залежно від теоретико-пізнавальних і прикладних проблем можна розділити на два рівні:

- а) завдання, спрямовані на вдосконалення теорії криміналістики;
- б) завдання, спрямовані на вдосконалення правозастосовної практики.

Тобто йдеться як про науково-практичні розроблення для розвитку теорії криміналістики, так і про розв'язання завдань для практики правозастосування [10, с. 4—9]. Водночас простежується зміна пріоритетів завдань криміналістики у сучасних умовах воєнних загроз, активних процесів цифровізації, що викликає трансформацію сучасної злочинності та необхідність нових, дієвих криміналістичних засобів протидії.

Ці та інші важливі завдання можуть бути розв'язані комплексно й системно, зокрема, шляхом удосконалення кримінального, кримінального процесуального законодавства та розроблення теоретико-методологічних основ і науково-практичних рекомендацій розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень. В умовах війни та реалізації прагнень України стати повноправним членом Європейського Союзу відбуваються певні зміни, модернізація і, повною мірою, своєрідне перезавантаження криміналістики. Змінення парадигми криміналістики впливає на систему знань, зокрема на особливості формування та застосування криміналістичних знань.

Отже, в умовах війни відбувається перезавантаження криміналістики, пов'язане передусім із необхідністю розв'язання нових завдань, які постають нині перед криміналістикою. Такими завдання можуть бути:

- а) стратегічні;
- б) тактичні.

Зокрема, стратегічні завдання пов'язані із розвитком криміналістичної стратегії та формуванням стратегічних наукових напрямів у криміналістиці (цифрова, воєнна, ядерна криміналістика), а тактичні спрямовані на розв'язання завдань у криміналістичній техніці, тактиці, методиці розслідування та формуванні інноваційних підходів щодо удосконалення слідчої, дектеktivної, судової діяльності в умовах воєнних загроз та цифрових технологій.

Сьогодні в умовах воєнного стану перед системою органів досудового розслідування постають нові виклики, пов'язані із необхідністю швидкого, всебічного та якісного документування, збирання доказів масових кримінальних порушень міжнародного гуманітарного права, що вчиняються російськими окупаційними військами. Фактично можна констатувати: саме сьогодні формується новий науковий криміналістичний напрям — воєнна криміналістика [8, с. 188]. Оскільки воєнна криміналістика має комплексний характер, то вона має охоплювати теоретико-методологічний, техніко-, тактико- і методико-криміналістичний напрями досліджень.

Зважаючи на воєнну агресію російських військ та вчинення ними масових вбивств, гвалтувань, мародерства, сьогодні гостро постає проблема збирання доказів цих злочинів. Це потребує активізації та поширення застосування цифрових технологій при виявленні, документуванні та розслідуванні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. За таких обставини зараз можна говорити про активізацію тенденцій формування та застосування нового наукового напрямку — цифрової криміналістики (*Digital Criminalistics*) [5, с. 31—37].

Величезний обсяг різноманітної криміналістично значущої інформації, зокрема цифрової, потребує постійного пошуку та формування новітніх підходів до виявлення та збирання доказів воєнних злочинів. Серед них особливого значення набуває

застосування технологій штучного інтелекту [6, с. 12—46], інструментів цифрової криміналістики. З початку 1990-х років обсяг цифрової інформації настільки зріс, що у 2020 році ООН підготувала спеціальний практичний посібник «Протокол Берклі щодо ефективного використання даних з відкритих джерел цифрової інформації при розслідуванні порушень міжнародного кримінального права, прав людини та МГП» (*Berkeley Protocol*, 2020) [1], який містить стандарти і методологічні підходи до збирання, збереження та аналізування інформації у відкритому доступі, яка може бути представлена як доказ у кримінальних процесах.

Отже, трансформація злочинності в Україні під час війни значно вплинула на зміну пріоритетів завдань криміналістики, особливості формування й застосування криміналістичних знань. В таких умовах гостро постає питання про підвищення ролі криміналістики у формуванні доказової бази розслідування воєнних злочинів, учинених російськими військовими в Україні. У реаліях сьогодення вбачається, що практика застосування криміналістичних знань для збирання доказової інформації під час війни є досить актуальною та важливою. Сьогодні в умовах воєнного стану особливої значимості набуває тенденція посилення практичної спрямованості криміналістичних розробок, інноваційних продуктів, їх прагматична орієнтація на розв'язання практичних завдань.

Перелік джерел посилання

1. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations a Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source Information in Investigating Violations of International Criminal, Human Rights and Humanitarian Law. (2020). United Nations. Retrieved from <https://humanrights.berkeley.edu/programs-projects/tech-human-rights-program/berkeleyprotocol-digital-open-source-investigations> (дата звернення: 05.09.2023).
2. Zhuravel V. A. Crime mechanism as a category of criminalistics. *Yearbook of Ukrainian law* : Coll. of scientific papers / responsible for the issue O.V. Petryshyn. Kharkiv, 2021. No 13. Pp. 390—404.
3. Zhuravel, V. A., & Kovalenko A. V. Examination of evidence in criminal proceedings as a component of the proof process. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2022. Vol 29(2). Pp. 313—328.
4. Konovalova V.O., Shevchuk V.M. Application of digital technologies in criminalistics in the conditions of war. *Digital transformation of criminal proceedings under martial law* : materials of the All-Ukrainian round table (Kharkiv, December 16, 2022). Kharkiv, 2022. Pp. 49—53.
5. Latysh K. Digital criminalistics in the period of war in Ukraine: possibilities of using special knowledge in the field of information technologies. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika*. 2022. Vol 18. Pp. 31—37.
6. Matulienė, S., Shevchuk, V., & Baltrūnienė, J. Artificial Intelligence in Law Enforcement and Justice Bodies: Domestic and European Experience. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 2023. Vol 29(4). Pp. 12—46.
7. Shevchuk V.M. Development trends in criminalistics in the era of digitalization. *Modern knowledge: research and discoveries* : I International Scientific Conference (May 19—20, 2023; Vancouver) 2023. Pp. 198—219.
8. Shevchuk V. The role of criminalistics in improving the efficiency of the investigation of war crimes committed by the military of the RF in Ukraine. *Scientific Collection «InterConf»*. 2022. Vol. 122. Pp. 187—195.
9. Shevchuk V.M., Konovalova V.O., Sokolenko M.O. Digital criminalistics: formation and role in the fight against crime in wartime conditions in Ukraine. *The use of digital information in the investigation of criminal offenses* : materials of the international science and practice round table. (Kharkiv, December 12, 2021). Kharkiv, 2021. Pp. 97—102.
10. Shepitko V. Criminalistics as a system of scientific knowledge in the conditions of global threats and transformation of crime. *Theory and practice of forensic examination and criminalistics*. 2018. Vol 18. Pp. 4—9.